

Siyasal İletişim Dili ve Parti Disiplini Bağlamında Liderlik Söyleminin İncelenmesi

Ayhan SARIASLAN

Siyaset Bilimci

ayhansariaslan@hotmail.com, ORCID:0009-0006-6351-9434

Özet

Siyasal iletişim ve parti disiplini açısından konuya yaklaşıldığında Türkiye’de öne çıkan en temel ve başat aktör olarak Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan karşımıza çıkmaktadır. Cumhurbaşkanı Erdoğan liderliği ve söylemi, modernleşme süreci içerisinde devlet elitlerinin, asker ve bürokratlarının kendilerine görev olarak addettikleri toplumu uygarlaştırma ve çağdaştırma vazifesinden farklılaşan bir dil ile eylem ve söylem kurmuştur. Diğer bir ifadeyle toplum, Osmanlı İmparatorluğu’nun son iki yüzyılından beri var olan bürokratik vesayetinin yerine halk iradesini ve sivil siyaseti ön plana almakta ve bürokrasinin kendi alansal sınırlarına dönmesini istemektedir. Erdoğan ise ilgili tepkiselliğin eylem ve söylem yoluyla siyaset kurumuna taşınmayı başarmıştır. Halkın sosyal, iktisadi ve siyasi hayatı sönümlendiren her askeri darbenin sonucunda askeri-bürokratik hegemonyanın yanında konumlanan partileri değil, vesayete karşı bir siyaset benimseyen partileri desteklemesi ilgili olguya kanıt olarak sunulabilir. Tarihsel bir açıdan bakılacak olursa Erdoğan tarzındaki sivil siyasete ve siyasi kültüre yatkın bir politika özleminin toplum içerisinde psikolojik açıdan istendiğinin ve desteklendiğinin görülmesi şaşırtıcı olmayacaktır. Diğer bir ifadeyle liderliğinin ilk yıllarından itibaren Erdoğan liderliğinin ise sivil siyaseti söylemsel olduğu kadar pratik hayatın bir parçası tayin eden, merkezi olmaktan uzak fakat günlük siyasi söylemin göbeğinde olan ve onun liderliğinden önce çevre olarak tanımlanan muhafazakâr-dindar-milliyetçi seçmeniyle harmanlanmış bir görüntü çizmesi şaşırtıcı olmayan bir olgudur. Erdoğan’ın liderliğinde dilin ve söylemin kullanımı, milletin biri gibi olduğunu göstermenin ön aracıdır. Erdoğan ilgili dili ve söylemi kullanırken milletin adamı ifadesiyle muhalefetin fikirlerini çürütme ya da etkisizleştirme yoluna gitmiştir. Erdoğan anılan üslubu ve dili kullanırken halkçı, memleketçi ve milliyetçi olmanın yanında halk içinde acıları çekmiş ya da deneyimlemiş tecrübe ve birikim sahibi olmuş bir psikolojik etkiyi tonlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Siyasal İletişim Dili, Parti Disiplini, Liderlik Söylemi

Examination of Leadership Discourse in the Context of Political Communication Language and Party Discipline

Abstract

When the issue is approached in terms of political communication and party discipline, President Recep Tayyip Erdogan comes across as the most basic and dominant actor that stands out in Turkey. President Erdogan's leadership and discourse have established an action and discourse with a language that differs from the task of civilizing and

modernizing society, which the state elites, soldiers and bureaucrats consider to be their duty in the process of modernization. In other words, society puts the popular will and civic politics in the foreground instead of the bureaucratic tutelage that has existed since the last two centuries of the Ottoman Empire and wants the bureaucracy to return to its own spatial boundaries. Erdogan, on the other hand, has managed to convey the relevant reactivity to the political establishment through action and discourse. As a result of every military coup that dampens social, economic and political life, the fact that the people support parties that adopt a policy against guardianship, not parties that position themselves on the side of military-bureaucratic hegemony, can be presented as evidence for the relevant phenomenon. From a historical point of view, it will not be surprising to see that the longing for a politics predisposed to civil politics and political culture in the style of Erdogan is psychologically desired and supported in society. In other words, it is not surprising that from the first years of his leadership, the Erdogan leadership has painted an image that assigns civic politics as a part of practical life as well as discursive, far from being centralized, but at the heart of daily political discourse, blended with his conservative-religious-nationalist electorate, which was defined as the periphery before his leadership. The use of language and rhetoric under Erdogan's leadership is a preliminary means of showing that he is like one of the nation. While Erdogan uses the relevant language and rhetoric, he has taken the path of refuting or neutralizing the opposition's ideas with the expression of a man of the nation. When Erdogan uses the aforementioned style and language, he intones a psychological effect that, in addition to being a populist, a native and a nationalist, he has suffered or experienced sufferings in public and has experience and experience.

Key Words: The Language of Political Communication, Party Discipline, Leadership Discourse

Giriş

Refah Partisi'nin devamı olan Fazilet Partisi'nde yenilikçiler olarak ortaya çıkan Recep Tayyip Erdoğan ve AK Parti, muhafazakâr ve İslami kültürel kodları temsil ettiğini açıkça belirten, fakat aynı zamanda Türkiye modernleşmesine katkı sunmak isteyen, demokratikleşme, kalkınma kavramlarını cumhuriyetin “muasır medeniyet seviyesinin üzerine çıkma” hedefi ile bütünleşen bir siyasal parti olmuştur.

Çoğulcu ve çok sesliliğe bağlılık bildiren, liberal değerlerle barışık olarak ortaya çıkan ve anılan nedenlerle kitle partisine dönüşen ve giderek merkez sağ siyasete ağırlığını koymuş olan AK Parti'nin ve Erdoğan'ın liderliğinin başarısının sırrı, toplumun hemen her kesiminden destek alarak iktidara gelmesini sağlayan kültürel kodlar ve psikolojik dinamiklerdir. Bu bağlamda Erdoğan liderliğindeki AK Parti'nin iktidara gelişi, tarihsel olarak Menderes, Özal ve Erbakan gibi liderlerin karşı karşıya kaldıkları bürokratik-askeri vesayete karşı son, fakat oldukça belirgin bir dışavurumdur. İlgili dışavurum, Erdoğan'ın liderlik ve siyasi gücünü artıran psikolojik bir motivasyon sağlamıştır (Göka, 2012).

3 Kasım 2002 seçim sonuçlarını önemli kılan hâlihazırdaki toplum psikolojisi, bu süreçte tarihsel ve kültürel kodlarına yakın, ama aynı zamanda özgürlükçü, çok sesliliğe ve çok kültürlülüğe

saygılı, demokratik ve karizmatik bir lider tipine karşılık gelen Erdoğan'ı toplumsal yapının bir gerekliliği olarak seçmiştir. Göka'nın bahsettiği gibi Erdoğan ve partisini iktidara taşıyan koşullar daha çok toplumsal yapının travmalarına karşılık gelen bir dışavurum olarak da okunabilir (2012).

Örneğin toplum, siyasal hayat boyunca demokratik hayata müdahale araçlarını, darbeleri, askeri-bürokratik güç odaklarının sivil siyasete, ekonomiye ve toplumsal yapı ve beklentilere olan müdahalelerini, Erdoğan'ın şir okumaktan ceza aldığı süreç ile Pınarhisar Cezaevi'nde kalmasına neden olan dönemi özdeşleştirmiştir. Diğer bir ifadeyle toplumsal hafıza, Erdoğan'ın liderliğini ülkenin geçmişteki askeri vesayetini sona ermesini sağlayacak bir sivil ve demokratik bir irade olarak değerlendirmiştir.

15 Temmuz Darbe Girişimi'nden sonra ise toplum, demokratikleşme hamlelerini önemli bir biçimde gerçekleştirmiş bir ülke olan Türkiye'nin kaderini, bekasını ve uluslararası ilişkileri konularında sivil iradenin aktif rol alması olgusunu psikolojik ve ontolojik bir gerçeklik olarak Erdoğan liderliğiyle bütünleştirmiştir.

İlgili durum, sosyal psikoloji ve siyaset psikolojisindeki karşılığı olan tarihsel olgu ve olaylar arasında özdeşlik kurma yoluyla lider ile kitlenin bir duygusal bağ geliştirme sürecinin bir psikolojik parçası olarak yorumlanabilir. Çünkü 15 Temmuz sonrası Erdoğan'ın kitlelerle kurduğu iletişim ve diyalog, duygusal yoğunluğu gelişmiş bir siyasal iletişim anlamına gelmekte ve ortak kadere sahip çıkma bilincini ilgili etkileşimde sergiliyor görünmektedir. Fakat Erdoğan'ın anılan söylemsel başarısında muhalefetinin söylemlerini temel olarak hangi söylemsel stratejik çerçevede içerisinde mağlup ettiğini de değerlendirmek gerekmektedir (Erdoğan, 2016b).

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın İletişim Söylemi

Cumhurbaşkanı Erdoğan, siyasal hayat süresince meydana gelen siyasi problemler karşısındaki beklentilerinin önemli bir kısmını söylemselleştirmiştir. Tarihsel süreç incelendiğinde bürokratik-askeri elitlere karşı benzer eylem, söylem ve siyasal pratikte demokrasi mücadelesinde bulunan Menderes ve Özal örneklerinde görüldüğü üzere toplumsal bir dışavurum kendini göstermektedir. Fakat AK Parti'nin ve Erdoğan'ın söylemi, demokratikleşme ve Türkiye demokrasisinin ileriye

taşınması bağlamında daha rasyonel, radikal, pragmatist, fonksiyonel ve sonuç alıcı olmuştur (Karpat, 2009).

Bunun önemli sebepleri arasında hızlı ve yukarıdan modernleşmenin siyasal kültüre olan etkisi rahatlıkla gösterilebilir. Hızlı ve yukarıdan modernleşme, zaman içerisinde Türkiye’de toplumun geniş kitlelerinin siyaset kurumunu ve devletin tüm bürokratik kademelerini demokratik hale getirme ve demokrasiyi işler hale getirme isteğini bir dışavurum halinde ortaya çıkarmıştır. Erdoğan ise ilgili siyasetten farklı bir dönüştürücü eylemler ve söylemler oluşturmayı başarmıştır.

Cumhurbaşkanı Erdoğan liderliği ve söylemi, modernleşme süreci içerisinde devlet elitlerinin, asker ve bürokratlarının kendilerine görev olarak addettikleri toplumu uygarlaştırma ve çağdaşlaştırma vazifesinden farklılaşan bir dil ile eylem ve söylem kurmuş görünmektedir. Diğer bir ifadeyle toplum, Osmanlı İmparatorluğu’nun son iki yüzyılından beri var olan bürokratik vesayetini yerine halk iradesini ve sivil siyaseti ön plana almakta ve bürokrasinin kendi alansal sınırlarına dönmesini istemektedir.

Erdoğan ise ilgili tepkiselliğin eylem ve söylem yoluyla siyaset kurumuna taşımayı başarmıştır. Halkın sosyal, iktisadi ve siyasal hayatı sönümlendiren her askeri darbenin sonucunda askeri-bürokratik hegemonyanın yanında konumlayan partileri değil, vesayete karşı bir siyaset benimseyen partileri desteklemesi ilgili olguya kanıt olarak sunulabilir. 1960 Darbesi’nden sonraki süreçte Adalet Partisi’nin Demokrat Parti’nin devamı olduğu izlenimini vermesi ile 1971 muhtırası sonrası Bülent Ecevit’in İsmet İnönü’yü karşısına alma pahasına asker destekli hükümete onay vermeyen siyaseti ve sivil söylemi ile siyaseten parlak bir dönem geçirmesi bu minvalde örnek verilebilir. Ayrıca Turgut Özal’ın 1980 Darbesi sonrası yapılan 1983 seçimlerinde asker destekli görünmeyen sivil bir siyaset izlediği izlenimini vermesi ile halk tarafından teveccüh görmesi, Türkiye siyasetinde ilgili olguyu destekleyen bir başka örnektir.

Dolayısıyla tarihsel bir açıdan bakılacak olursa Erdoğan tarzındaki sivil siyasete ve siyasal kültüre yatkın bir politika özleminin toplum içerisinde psikolojik açıdan istendiğinin ve desteklendiğinin görülmesi şaşırtıcı olmayacaktır. Diğer bir ifadeyle liderliğinin ilk yıllarından itibaren Erdoğan liderliğinin ise sivil siyaseti söylemsel olduğu kadar pratik hayatın bir parçası tayin eden, merkezi olmaktan uzak fakat günlük siyasal söylemin göbeğinde olan ve onun liderliğinden önce çevre olarak tanımlanan muhafazakâr-dindar-milliyetçi seçmeniyle harmanlanmış bir görüntü çizmesi şaşırtıcı olmayan bir olgudur.

Özellikle “milli”, “yerli” ve “milletin değerleri” gibi kavramları, söylemsel olarak sıklıkla kullanmıştır. Bu durum esasen Erdoğan’ın rasyonel ve fonksiyonel söylemsel üstünlükle siyaset yapma biçimiyle de doğrudan ilgilidir. Muhalefetin söylemlerini çürütürken kendi siyasal var oluşunu ve siyasi fiillerini ön plana çıkarmak konusunda aktör olarak ön plana çıkan Erdoğan söylemi, karşı tarafı hataya zorlayan stratejilerde oldukça başarılı görünmektedir. Dolayısıyla Erdoğan’ın söylemsel dönüşümünün siyasal bir strateji olduğu, anılan söylemlerden yola çıkarak ifade edilebilir. Aynı zamanda bir taraftan kullanılan dilin ve üslubun halktan biri olma imajını da yansıtmayı siyasal iletişimin bir parçası haline getirirken, diğer yandan muhalefeti söylemsel manevralarla hata yapmaya doğru iten bir eylemsel ve ardından söylemsel taktik uygulamakta görünmektedir (Erdoğan, 2015b, 2015e).

Örneğin Erdoğan’a göre muhalefetin hep eksik, güçsüz ve dağınık olduğuna yönelik ifadeleri söylemlerinin önemli bir parçasının oluşturur: “En çok hayıflandığım konulardan bir tanesi şöyle dişimize göre bir muhalefet bulamamış olmamdır.” Erdoğan’ın muhalefeti güçsüz imgelemesi uzun yıllardan beri devam eden ve tekrar ile sosyal psikolojide karşılık bulmuş, koruyucu, tehditleri tanımlayan ve bertaraf ederek, savıcı bir siyasal liderlik geliştirmesi, muhaliflerine karşı başarısında önemli yer tutmuştur (Erdoğan, 2019e).

Erdoğan’ın liderliğinde dilin ve söylemin kullanımı, “milletten biri gibi” olduğunu göstermenin ön aracıdır. Erdoğan ilgili dili ve söylemi kullanırken “milletin adamı” ifadesiyle muhalefetin fikirlerini çürütme ya da etkisizleştirme yoluna gitmiştir. Türk’ün de vurguladığı gibi (2018).

Erdoğan anılan üslubu ve dili kullanırken halkçı, memleketçi ve milliyetçi olmanın yanında halk içinde “acıları çekmiş ya da deneyimlemiş tecrübe ve birikim sahibi olmuş” bir psikolojik etkiyi de tonlamaktadır:

“...Gözünü yola dikmiş, oğlunu bekleyen annelerin yüreğini biz biliriz, evladını kaybetmek nedir, babasız, anasız büyümek nedir? Biz biliriz, emeğiyle alın teriyle geçinmeyi biliriz. İşten atılmanın acısını da üniversite kapısından boynu bükük geri çevrilmenin sızısını da biz biliriz. Susmanın ve susturulmanın, konuştuğu, yazdığı için mahkeme koridorlarına düşmenin, şiir okuduğu için mahpus damlarında gün saymanın nasıl bir hissiyat olduğunu biz biliriz”, “...İnsanı biz biliriz, demokrasi mücadelesini biz verdik, şehirciliği de biz biliriz, bunlar bu işi anlamazlar.” (Erdoğan, 2013e, Türk, 2018).

İlgili söylemiyle Erdoğan, topluma “bizden biri” imajını, imgelemine ve sembolünü ön plana çıkaran bir liderlik algısı üzerinden muhalefeti ise dışsallaştırıcı bir imgelem ile çözerek bertaraf ediyor görünmektedir.

Zaman zaman millet, milliyet gibi kavramlara atıf yaparak “milli irade” kavramını ön plana alan bir söylemi inşa etmeye yönelik stratejinin de uygulama alanı bulduğu görülmektedir.

“...milleti de, milliyeti de, vatan ve millet sevgisini de biz sizlerden öğrenecek değiliz” (Erdoğan, 2011c). İlgili dilin ve söylemin uzun yıllar boyunca seçilmesi, Erdoğan’a “halktan biri” imajının yapışmasını sağlamış, anılan imaj muhaliflerini daima ikinci planda tutan bir stratejik hamle olmuştur. Fakat aynı zamanda anılan stratejik söylemlerin samimiyet kaybına uğramayan bir potansiyeli olgusal ve söylemsel örtüşmeyle sağlanmış görünmektedir.

2013 Gezi Parkı Eylemleri ile başlayan süreçten itibaren iktidarını korumak, sürdürmek ve “dışarıdan geldiğini iddia ettiği saldırıları önlemek” adına Erdoğan ve partisi; halkçı siyaset yapma biçimi olarak yorumlanan “milli” ve “yerli” söylemlerini fazlalaştırmaya başlamıştır (Erdoğan, 2013a).

Erdoğan’ın söylem değişikliği de sosyal-psikoloji ve siyaset psikolojisinin konusu haline gelmiştir. Bu yönüyle MİT Kumpası, 2013 Gezi Parkı Eylemleri, 17-25 Aralık Kumpası, 2015 (7 Haziran ile 1 Kasım) seçimleri sırasındaki terör faaliyetleri ve olayları ile hain 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Erdoğan’ın söylemi siyaseti ile Türkiye siyaseti açısından bir dönüm noktası olmuştur (Özkan, 2016).

Dönüşen ve Dönüştüren Bir Lider Olarak Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın İletişim Dili

Söylem analizi yöntemi ve eleştirel söylem analizi deseni, Erdoğan’ın temel söylem ve vurguları üzerinden dönüşürken dönüştüren bir lider olmasının sosyal psikoloji, siyasal gelenek, siyasal kültür ve siyaset psikolojisi açısından izdüşümleri Türkiye özelinden okunmalıdır. Ağırlıkta mikro ve meso olmak üzere fakat aynı zamanda makro açıdan irdelendiğinde bu söylemler, hem dönemin sosyo- psikolojisi ve ruhu hem de lider-takipçi ilişkisi arasındaki bağlamı anlamlandırmak açısından önemlidir. Diğer bir ifadeyle lider söylemi ve vurguları ile ilgili söylemlerin kitleler

üzerindeki psikolojik etkisini vurgulamak, Erdoğan'ın yıllarca iktidarda kalmasını ve iktidarını sürdürmesini anlamaya katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Erdoğan'ın söylem analizi 2002-2013, 2013-2017 ve 2017-2023 olmak üzere üç döneme ayrılmıştır. Erdoğan'ın söylemlerinde ve vurgularında söylem analizi açısından dilin psikolojiye, kitle psikolojisi ve sosyal psikolojiye etkisi, söylemin arkasındaki geleneksel, kültürel, siyasal, sosyal ve iktisadi kodlar ile kapsadıkları dönemin ruhu ve psikolojisinin de etkisi gözden kaçırılmamalıdır..

İlk dönem, iktidara gelişinden sonraki yaklaşık on yıllık evreye karşılık gelmektedir. İkinci dönem, 2013 Gezi Parkı Olayları ile başlayan Erdoğan'ın Cumhurbaşkanı seçilmesi ile devam edip hükümet sisteminin değiştirilmesi referandumunun kabul edildiği ve 2018 Cumhurbaşkanlığı seçiminde güçlenmiş bir Cumhurbaşkanlığı makamına seçilene kadar olan süreci kapsayan ve söylemin daha güçlü bir şekilde dönüşmeye başladığı ara dönemdir. Üçüncü dönem ise 2018 yılı ile başlayan ve hali hazırda devam eden Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin uygulandığı çok daha güçlü ve köklü söylemlerin vurgulandığı dönem olarak sınıflandırılabilir. (Duran, 2018).

Siyasal İletişimde 2002'de Başlayan Yenilikçi Söylem

Erdoğan'ın ilk dönemi, Osmanlı-Türkiye modernleşmesinden miras olarak kalan kararların kurumlar ve onları yöneten elitler eliyle yukarıdan aşağıya gerçekleşmesi olguyla askeri bürokratik yönetimin sivil siyaseti sınırlandırması olgusunun bu dönemde dönüşmeye başladığı ve yerini etkin bir sivil siyasete bırakmaya başladığı dönemdir. Askerin sivil hayata ve sivil siyasete müdahale etme alışkanlığının, imparatorluktan cumhuriyete miras kalan bir unsur olarak var olduğu ve bunun da siyaset psikolojisi açısından sivil siyasete önemli bir baskı unsuru oluşturduğu söylenebilir.

Türkiye siyasetinde Menderes, Demirel, Ecevit, Özal ve Erbakan gibi sivil siyasette etkili olan liderler, tıpkı Erdoğan dönemindeki gibi askeri bürokratik elitlerle politik olarak farklı düşmüş, kimi zaman direnç göstermiş, kimi zaman ise uyumlu söylemler ve politikalar geliştirmişlerdir.

Fakat Erdoğan'ın darbelere ve demokrasi dışı müdahalelere yüksek perdeden karşı çıkışı, onun dönüştürücü liderliğinin etmenlerinden biridir (Göka, 2012; Mardin, 2018).

Milli Birlik ve Beraberlik Söyleminin Toplumdaki Karşılığı

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın liderliği toplumsal olguda önemli bir değişimi ve dönüşümü gerçekleştirmiş görünmektedir. Erdoğan ve iktidarı, Milli Güvenlik Kurulu ile MGK Genel Sekreterliği ve yapısındaki değişiklikler ve Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin ilgası başta olmak üzere pek çok kurum ve kuruluşun sivilleşmesinde önemli siyasal kararların alınmasına öncülük etmiştir (Göka, 2012).

“Milli irade”, “demokratik açılım”, “demokratikleşme”, “işkence ve fail-i meçhuller dönemini bitirme”, “sivil siyaset”, “sivil toplum” ve son olarak 2024 Ekiminde terörün ebediyen vatan toprakları üzerinden silinmesine yönelik kucaklaştırmacı ve bütünleştirici söylemler, hem bu dönem içinde en çok dile getirilen ifadeler olmuş hem de pratik siyasette uygulanmaya çalışılan siyasal söylemler haline gelmiştir (Erdoğan, 2011b).

Mezkûr eylem ve söylem tarzı, aynı zamanda devletin, bürokrasinin ve siyaset kurumunun dönüşmesinde önemli bir mihenk taşı olmuştur. Kuşatıcı ve kapsayıcı dil, devlet ile halk arasındaki psikolojik köprüleri sağlamlaştırmış ve sivil siyasete olan güven ve itibarı arttırıcı bir siyasal meşruluk kazandırmıştır. Erdoğan liderliğinin kurumsallaştırıcı yapısının nüveleri, ilgili yıllardan itibaren kendisini göstermeye başlamıştır. Kurumsallaşma, söylem ve eylemin pratik siyasetteki uyumu ile kendisini göstermiştir. İktisadi ve sosyal kalkınma, psikolojik, sosyo-psikolojik, politik psikolojik temellerle oluşturulduğundan Erdoğan'ın siyaseten zor dönemlerinde ve zorlandığı dönemlerde seçmen kitlesinin onu terk etmeyişi şaşkırtıcı olmayan bir gerçekliktir (Göka, 2012).

Karpat, AK Parti'nin ve onun lideri olan Erdoğan'ın iktidara gelişini, Türkiye Cumhuriyeti'nin üçüncü dönüşümü olarak tanımlar. Karpat'ın bahsettiği dönüşümlerden ilki modern bir devletin kurulması, cumhuriyetin yasal ve kurumsal sisteminin inşa süreci olan 1920- 1946 dönemidir. İkinci dönem ise Karpat'a göre 1946'da başlar. İkinci dönemde cumhuriyet; laikliği, modernleşmeyi ve demokratikleşmeyi yeniden yorumlama sürecindedir. Fakat mezkûr evre, onun

da belirttiği gibi sancılı ve uzun soluklu bir dönemi işaret eder. Karpat, ikinci evrenin, muhafazakâr demokratların iktidara gelişiyile sonlandığını ve yeni bir evrenin ortaya çıktığını ortaya koymaktadır (Karpat, 2009).

Karpat'a göre üçüncü dönem ise, cumhuriyetçiliği, laikliği ve modernleşmeyi gelenekçilik, muhafazakârlık ve siyasal kültür ile harmanlamış ve benimsemiş bir lider olan Erdoğan ve partisinin iktidara gelişidir (2009). Kuruluş sürecinde diğer mevcut partilere göre daha demokratik, dinamik, değiştirici, dönüştürücü, özgürlükçü, çoğulcu ve liberal bir yapıya sahip olan AK Parti'nin ilk döneminde verdiği vaatlerin neredeyse tamamını yerine getirmiş olması, Erdoğan'ın söylemsellik ile eylemsellik arasındaki bağı kurmasında, dönüştürücü ve kalıcılığında belirleyici olmuştur (2009).

1990'larda Türkiye'de köyden kente göç eden muhafazakâr çevrelerin kentliler ile kurdukları ilişkiler, toplumsal ve siyasal yapıyı uzun yıllar boyunca belirleyen bir faktör olmuştur. Şehirlerde, bizatihi büyükşehirlerde bir arada yaşamak, özellikle şehrin gecekondu ve çeperlerinde yaşayan geleneksel kültüre bağlı yarı-kentli sakinleri –özellikle de gençleri- hem daha rasyonel hem de daha yenilikçi ve pragmatist bir muhafazakârlık psikolojisine yönlendirmiştir. Refah Partisi'ndeki yenilikçilerin, AK Parti kurucularının ve pek tabii ki Erdoğan'ın bu politik psikoloji ile yetiştikleri ve siyasal kimliklerini bu sayede kazandıkları söylenebilir (Aktürk, 2018).

Örneğin “partide asla bir lider diktatörlüğü olmayacaktır” (Erdoğan, 2001) söylemi, Türkiye siyasetinde etkin olan merkez sağ ve merkez sol oylara hitap etmek için geliştirilmiş liberal demokrat politikalara ağırlık verileceği anlamı taşımaktaydı. Örneğin Erdoğan'ın AK Parti'yi kurarken kurduğu cümleler demokratik, dinamik ve kolektif kararlara önem verdiğini iddia eden psikolojik bir söylemle bezelidir:

“Milletvekilleri maalesef milletin vekilleri olarak parlamentoda bulunmuyor. Liderin iki dudağı arasına bakıyor. Liderlik anlayışımız tekelci değil, kolektif bir aklın temsilciği olacak ve böylece liderlik sultanının yıkıldığı örnek bir parti olarak AK Parti'yi göreceksiniz” (Erdoğan, 2002a).

İlgili “demokratikleşme” ve “lider diktası oluşturmama”, “inşa”, “yeniden üretim”, “yatırım”, “tasarlama”, “yol”, “toplu konut” ve “inşaat” gibi söylemlerle ve metaforlarla birlikte birleştirildiğinde siyasal olarak dönüştüğünü iddia eden ve üreten, hizmet veren bir politika

geliştireceğine dair güven arayan bir söylemsel liderlik anlamına gelmekteydi (Çaha ve Guida, 2011; Erdoğan, 2011a).

Erdoğan'ın anılan dönemdeki dili, yatırıma, üretime, serbest ve rekabetçi piyasa koşullarına dair kurumları ve toplumu şekillendiren, liderliğin gerektirdiği dönüşümü bizatihi söylem ve dil yoluyla gerçekleştirmesinden kaynaklanmaktadır.

Geleneklerine bağlı, kent hayatına hızlı bir biçimde uyum sağlayan ve şehir hayatına tutunabilmek bağlamında fonksiyonel, pragmatist ve hızlı çözümler üretmek durumunda kalan ve muhafazakârlığı bununla birlikte perçinleyen kitleler içerisinde çıkan Erdoğan ve yol arkadaşları, ilgili sosyolojik ve psikolojik yapının gücüyle siyaseten güçlü bir biçimde yükselmiştir, denilebilir. İlgili yükseliş, siyasal, sosyal ve iktisadi olduğu kadar psikolojik temellere dayanan bir serüveni işaret etmektedir (Karpaz, 2009).

Erdoğan'ın Karadeniz'den göç eden bir aileye mensup olması, İstanbul ilinin Kasımpaşa bölgesinde yetişmesi ve Beyoğlu'nda İlçe Başkanlığı yaparak kendi kültüründen olmayan farklı kesimlerle bir arada yaşama pratiği edinmiş bir siyasal arka plana sahip olması, onun ve partisinin iktidara hızla gelmesinde ve tutunmasında etken bir faktörlerden bazılarıdır (Bağcı, 2021).

1994 yılında Büyükşehir Belediye Başkanı olması ve AK Parti'yi kurma sürecinde çoğulculuğa, çok sesli yaşama verdiği önemle birlikte serbest piyasaya ve serbest ticarete dayalı bir ekonomi ve ticaret aklı, onun liderlik başarısında etkili olan diğer faktörlerdir (Albayrak, 2021).

Ayrıca hem Necmettin Erbakan'ın “siyaseten öğrencileri” olmaları ve Erbakan ile uzun yıllar boyunca birlikte siyaset yapmaları da ilgili süreçte belirleyici bir rol oynamıştır. Lider olarak Erdoğan'ın, Erbakan'ın ve Refah Partisi'nin siyasi yolculuğunda pek çok tecrübeyi edindiği değerlendirmesi de hatalı olmayacaktır.

Kentlerde inşaat, bayındırlık, iskân ve yapılaşma gibi faaliyetlere hız veren Erdoğan ve arkadaşlarının ilgili yönetim anlayışı, kentlerde bu sektöre dayalı olan pek çok iş kolunun bulunması sebebiyle ticarete canlanmaya sebep olmuş ve halkın geniş kesimlerini bu kentlerde ekonomik olarak tutundurmuştur (Bağcı, 2021).

Erdoğan liderliğindeki Yenilikçiler grubunun ve daha sonra kurulacak olan AK Parti'nin yerel yönetimlere verdikleri önemin bir sebebini de bu olgu oluşturmuştur. Dolayısıyla söylemsel

üstünlüğün ve başarının sebeplerinden biri de ilgili imar ve belediyeçilik anlayışında getirilen yenilikler olduğunu vurgulamak yanlış olmaz.

Yerel yönetimlerden başlayan iktidar yürüyüşü, büyükşehirler kadar küçük şehirleri, ilçeleri hatta kasabaları iktisadi ve sosyal olarak kalkındırarak söylemin pratik siyaset ile uyumlu hale gelmesi sağlanmıştır. Muhafazakâr, sivil ve demokratik olduğu iddiasıyla yola çıkan bir parti ve liderinin yerelin ve kırsalın geleneksel dokusunun gücünü kültürel olarak taşıması ve şehirlere göç edenlerin iktisadi, sosyal ve psikolojik bir yakınlık oluşturması, yani eylem-söylem uyuşması, onun önemli avantajlarındanır.

Erdoğan'ı iktidara taşıyan ilgili ekonomik, kültürel, psikolojik ve sosyal gelişmeler, iktidarın kendisini yeniden üretme stratejisini taşıyan psiko-politik ve siyasal iletişime dayalı söylem ile güçlenmiştir. Erdoğan'ın siyaset yapma tarzının, yukarıda bahsedilen bürokratik-askeri, siyasal, ekonomik ve gerilimlerin bir sonucu olarak lider odaklı bir iktidar dönüşümünü kanıtlar niteliktedir (Göksu, 2019).

Burns'ün (2007) de bahsettiği gibi toplumsal değişimlerin yaşandığı durumlarda ve yapılarda liderler, var olan sistem, statüko, elitler ve kurumlar ile pazarlık etmeye hatta onları değiştirip dönüştürmeye girişebilir. Hatta kimi zaman mevcut yapının da ötesine geçerek mevcut siyasi sistemi ve denklemi tersine çevirebilir ya da değiştirip dönüştürebilir.

Değişimler demokratik olgunlukla, siyasal meşrulukla, hukuki bir zeminde gerçekleşiyorsa sonuçlardan bağımsız olarak geniş kolektif travmalara ya da toplumsal sarsıntılara yol açması beklenemez. Değişimlerin toplumsal travmalar yaratmadığı örneklerde lider ve takipçileri, hukuki ve siyasal meşruluk içerisinde süreci işletmişlerse ve değişim talepleri tedrici bir biçimde ilerlemişse bu durum liderin dönüştürücü özelliğini ortaya çıkararak toplum psikolojinde kabul görmesine yol açar (Burns, 2007).

Nitekim Erdoğan'ın iktidara geliş süreci anılan teorik çerçeveye oldukça uyumlu bir biçimde oturmaktadır. Erdoğan'ın özellikle ilk döneminden itibaren mevcut statükoya karşı tutumu, iktidara gelişle başlayan tartışmalar ve kurumsal engellemeler karşısında hukuki ve siyasal çözümler içerisinde siyasal meşruluk aramaya çalışma girişimleri, kimi zaman gündemi bu ekseninde kolaylıkla yönlendirip değiştirmesi ve kimi zaman kuvvetli propagandalar yapması, Burns'ün (2007) bahsettiği dönüştürücü liderlikle uyumlu görünmektedir. Pratik siyasette

dönüştürücü olduğu görünen Erdoğan liderliğinin, söylemlerinin kitle psikolojisine ve dolayısıyla da toplumsal ve siyasi dönüştürücülüğe olan etkisini sıklıkla test etmekte fayda vardır.

Söylemlerde ve siyasi eylemlerde geçmişe ve tarihe yapılan psikolojik yatırımlar, Erdoğan'ın lider imajının geniş halk kitlelerinde benimsenmesini ve karşılık bulmasını kolaylaştırmıştır (Bağcı, 2021).

Örneğin Erdoğan'ın partisinin kuruluş manifestosunu açıkladığı ve resmen kurulduğunu ilan ettiği 14 Ağustos 2001 günü konuşmasında kullandığı "...bundan böyle Türkiye'de hiçbir şey eskisi gibi olmayacak." (Erdoğan, 2001) ifadesi, geçmişe dair olan tüm siyasi atmosferi değiştirmekte kararlı olduğunu vurgulamak için kullanılmıştır. Aynı zamanda dönemin ruhu açısından Türkiye siyasetine ve siyaset kurumuna olan güven bunalımının kendi partisine olan ilgiyle sonlanacağına dair beklentiye işaret eden bu söylem, önemli bir siyasi dönüşüme karşılık gelmektedir. 2002 seçim kampanyası boyunca Türkiye'nin kısır bir siyaset içerisinde bulunduğu dair söylem ve propaganda, kitlelerin geniş halk kitleleri tarafından karşılık bulmaktaydı. "yeni" ve "yenilikçi bir dönem geliştirecek" söylemini sıklıkla kullanır haline getiren AK Parti ve Erdoğan siyaseti, tarihle gelecekle arasındaki "köprü" olmakla birlikte eskinin siyaset kurumunun güvensizliğinin oluşturduğu boşluğu da "temiz bir sayfa açmayı düşlemek" söylemiyle doldurmaya çalışmıştır (Erdoğan, 2001 ve 2002a).

Bütün siyasi olayları ve olguları seçmene "anlatma" ve "şikâyet etme" ve aynı zamanda "düzeltme" sözü veren ve ilgili minvalde bir dil geliştiren Erdoğan ve AK Parti, belirgin bir söylem ve ona bağlı eylem değişikliğine sahip iddialı bir siyasi parti olarak ortaya çıkmıştır.

Karpat'ın da bahsettiği ölçüde yeni bir muhafazakar popülist liderliğin doğuşunu daha o yıllarda farkını ortaya koymayı başarmıştır (2009). İlgili politikayı ise "demokratikleşme", "yeni bir ak sayfa açılmıştır, yeni bir dönem başlayacaktır.", "...biz kazandığımızda Türkiye kazanmıştır, herkes kazanmıştır, kaybeden hiç kimse olmamıştır", "kardeşlerim, nereden nereye" söylemleriyle sürdüren Erdoğan (2002b, 2011b), dilinin bütünleştirici ve dinamizm sağlayan yapısını ön plana çıkarmıştır. Karadeniz kökenli muhafazakâr bir ailenin Kasımpaşa/Beyoğlu'nda yetişen bir çocuğu olan Erdoğan, İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi mezunu olarak kendinden olmayanla ve farklılıklarla bir arada yaşamış ve yetişmiş önemli bir siyasi figürdür. Erdoğan'ın belirleyici ve dönüştürücü söylem kullanmasında ve etkili bir siyasi aktör olmasında Erdoğan'ın sosyal kimliği önemli bir faktör olmuştur.

Esasında kendisinin ve ailesinin göç hikâyesinin temelinde şehirleşme ve metropole yerleşme olan bir lider açısından aşağıdan yukarıya doğru gelişen bir hareketin önemli temsilcisi olmak yolundaki başarısının temeli söylemleri ve söylemsel dönüşümleri hayata geçirmesiyle ilgilidir. Dolayısıyla Refah Partisi'ndeki yerel yönetimler deneyiminden AK Parti'nin kuruluşuna ve liderlik serüvenine kadar Erdoğan, toplumun sosyolojik, psikolojik ve siyasal olarak değişim ve dönüşümler geçirdiği ve talep ettiği bir dönemde aktif siyasette rol almıştır. Erdoğan'ın siyaseten kazandığı deneyim, onun söylemsel gücüne de yansımıştır. Parti gençlik kolları mensupluğu, ilçe başkanlığı, belediye başkanlığı ve yerel yönetimler deneyimi, ona aktif siyaset açısından önemli tecrübeler kazandırmıştır. Bu bağlamda Erdoğan'ın liderliği, eylemsel ve söylemsel açıdan önemli bir pratik örnek teşkil etmektedir (Aktürk, 2018).

Dolayısıyla Erdoğan söyleminin, toplumsal psikoloji ve siyasal psikoloji içerisinde geçmişte denenmiş politikaların bir araya getirilmesi, aynı zamanda yeni bir söylemsel izleneye ortaya koymasıdır, denebilir. Fakat bu söylem ve siyaset yapma tarzı, sadece eklektik bir siyaset yapma biçiminde değerlendirilemez. Onun söylem yapısı ve siyaset tarzı, oldukça pragmatist sonuç odaklı ve realist nitelikler taşıyan ve sonuç alan bir yapıya sahiptir (Çarkoğlu, 2014). Bir bakıma Erdoğan liderliği ve söylemi, hem siyaset sahnesini hem de bizatihi liderliğini dönüştürmüştür. Kısacası Erdoğan, uzun yıllar boyunca Türkiye siyasetini ve gündemini belirleyen, etkileyen bir aktör olmak yolunda, anılan söylem ve hamlelerdeki dönüşümleri nedeniyle kendisini de siyasal pragmatizm sağlayacak ölçüde dönüştürmüştür.

Erdoğan ve iktidarının kabaca ilk on yılı olarak değerlendirebilecek iktidara gelişinden Gezi Parkı Olayları'na kadar olan süreçte söylemlerinin “milli irade”, “demokratikleşme”, “bireysel hak ve hürriyetlerin geliştirilmesi” ve “AB'ye tam üyelik” gibi söylemleri kullandığı görülmektedir (Erdoğan, 2001 ve Erdoğan, 2002a). Ayrıca 14 Ağustos 2001'de AK Parti kuruluş toplantısında “AK Parti demokrat, muhafazakâr, yenilikçi, liberal, çağdaş bir partidir.” söylemi, Erdoğan'ın uzun dönem iktidarının siyasal söylemi haline gelecektir (Birand, 1991 ve 2000; Erdoğan, 2001).

Yukarıda anılan söylemler, esasen Tanzimat'tan beri modernleşme tarihi boyunca var olan alışkanlıkları, tepeden inmeciliği, statükocu siyasal tavırları, statükoculuğu ve militarist siyaset anlayışını dönüştürmeyi hedeflemekteydi. Esasen mezkûr söylemin ilgili hedefi, noksanlıklarıyla da olsa başarıya ulaşmış, ekonomik büyüme ve düşük enflasyon ile de taçlanmıştı. Bu başarının arkasında toplumun hemen her kesiminin sorunlarını çözme, bir arada yaşama istek ve

kararlılığını, ehliyeti, liyakati ve kurucu etik değerleri önde tutan dile özgürlükçü dilin etkisi de yadsınamaz (Albayrak, 2021).

Özelde Erdoğan'ın, genelde ise siyaset kurumunun ilgili başarısı; hayatın hemen tüm alanlarına yansımış, Türkiye'nin iktisadi ve sosyal kalkınma motivasyonu toplumsal ve siyasal psikoloji açısından önemli bir ivme yakalamıştır. Bu süreçte kullanılan dil, uzlaşma kültürüne verilen önem ve iktidarın kuruluş ilkelerinden taviz vermemesi eylem ile söylemin politik karşılığını vermesini sağlamıştır.

3 Kasım 2002 seçimleri, Türkiye politikası açısından önemli bir değişim ve dönüşümü sağlamakla birlikte, siyasal söylemin ve siyasal kültürün de dönüşmesi anlamına geliyordu. Şiir okuma cezası ve Erdoğan'ın o dönemki partisi olan Fazilet Partisi'nin kapatma davası süreçlerine karşın yapıcı ve demokratik söylem ve dil, Erdoğan'a tek başına iktidarın yolunu açan bir kamuoyu, halk ve seçmen desteği sağlayan bir başka söylemsel gelişmedir (Aktürk, 2018). Anılan seçimle birlikte statüko siyaseti gerilerken “yenilikçilik” ön plana çıkmıştır.

Gerçekten de Erdoğan ve partisi, iktidara geliş süreci içerisinde var olan statükonun yukarıdan aşağıya modernleşme tezi ve teorisine taban tabana zıt bir konsolidasyon sağlamış bir yapının içerisindeydi. Bu yönüyle Erdoğan'ın iktidara gelişinin, salt bir iktidar değişimi olarak okunamayacağı önemli bir argüman olarak durmaktadır. Duran'ın da (2018) bahsettiği gibi Erdoğan'ın ve hareketinin iktidara gelişiyile, sivil toplum canlanmıştır. Esasen bunun sebeplerinden biri de hiç şüphesiz Mardin'in (2018) belirttiği gibi siyasette merkezin çevreyi uzun yıllar boyunca dışlamış olmasıdır.

Mardin'in (2018) merkez-çevre teorisi, AK Parti iktidarına kadar önemli olarak etkisini sürdürmüştür. Türkiye siyasetinde bürokratik-askeri merkez, demokratik siyasal alana ve sivil topluma yönelik dayatmacı, normatif ve pozitivist anlayışı ön plana almıştır. Darbelerle defalarca kesintiye uğratılan demokratik siyaset, Erdoğan liderliği ile birlikte uzun yıllar devam eden travmayı oldukça demokratik bir tepki göstererek dönüştürme umudu yakalamıştır. Bu dönüştürücülük ise söylem ve dilin değişmesiyle mümkün olmuştur.

Ayrıca Karpat'ın (2009) ve Albayrak'ın (2021) işaret ettiği gibi partinin kuruluş sürecindeki söyleminde etik değerlere, bir arada yaşamaya ve demokrasiye yapılan vurgunun, eylem ve söylem arasındaki uyum ile verilen vaatlerin pek çoğunun yerine getirilmesinin rakiplerinden oldukça

farklı bir motivasyonla ilerlemesinde etkili olduğu vurgulanmalıdır. Fakat bir sonraki bölümde ayrıntılı olarak değerlendirileceği gibi bu olgu, Erdoğan ve partisinin, yeni yönetim modeli ile merkeze yerleşmesine kadar olan süreç içerisinde güncel kalabilecektir. Erdoğan ve AK Parti iktidarıyla devlet ve merkez söyleminin yumuşatıldığını ve dönüştüğü görülmektedir.

Siyaset kurumunu sivil ve seçilmiş kişilerce özgürce işlemesi ve işletilmesi, siyaset teorisinin temel omurgasını oluşturur. Fakat Türkiye gibi hızlı ve yukarıdan aşağıya modernleşen bir ülkede, modernleşmenin “koruyucusu ve kollayıcısı” olan ve “halk için halka rağmen” siyaset söylemi üreten elitlerin, kendilerine uzunca bir süre siyaset kurumuna vasilik görevi yüklediği açıktır. Çünkü bir imparatorluk bakiyesi olan cumhuriyet, hem siyasal açıdan hem de kültürel açıdan imparatorluğun kaybının yasını tutmaya fırsat bulamamıştır. Hatta kimi zaman bu yasın tutulmaması için kurumsal bir vasilikten bahsedilebilir (Volkan, 2013).

Fakat bu vesayet, önemli bir siyasal ve kolektif travma unsuru olarak kendisini göstermiştir. Kültürel ve inanç özgürlüklerinin, ifade hürriyetinin, kurumlar tarafından kıymetli bir vatandaş sayılmanın önündeki engeller, toplumun ve bireylerin önüne kurulmuş setler olarak görülmüştür.

Bireylerin ve toplumun “değer” yargılarına yönelik müdahalenin toplumsal karşılığı, ilgili travmatik psikolojik değerlendirmeye birlikte düşünülebilir. Çünkü Richards (2019) ve Erişen’in de (2018) vurguladıkları gibi toplumlar açısından öncelik, onların “değerleri”, “kültürleri” ve “gelenekleridir”. Psikolojik olarak toplumlar, değer yargılarını önceleyen bir yapıda olduklarından, onları herhangi bir saldırıya karşı koruma ve kollama içgüdüleri sosyo-psikolojik temellerle gelişmektedir. Bu durum Türkiye siyasetinde ötekileşmenin ve ötekileştirmenin önünü açan bir hamle olmanın yanı sıra, Erdoğan’ın iktidara geldiği yıllarda liberal söylemin yolunu da açmıştır.

Liberal söylemin Menderes ve Özal’dan sonra ilk kez muhafazakâr ve dindar bir camia tarafından dile getirilmesi de bu bağlamda tesadüfi bir durum olarak görülmemelidir. Muhafazakârlar, Göka’nın da haklı olarak belirttiği gibi sistem tarafından dışlanan hemen herkes ile bir bağ kurmayı başarmışlardır (2012).

Erdoğan söyleminin ideolojik ya da varoluşsal değil, faydacı bir liberal olduğu ve geleneksel muhafazakâr kimliğinin izlerini hiçbir zaman ikinci plana atmayan kültürel dil kullandığını da belirtmek gerekir. Fakat her şeyden evvel toplumsal değerlerin, dinamiklerin, sosyo-kültürel

dokunun, çok kültürlü yapısının zorluklarına rağmen Erdoğan söylemi, birleştirici bir olgu olarak ortaya çıkmıştır. İlgili olgu, Türkiye siyasetinin dönüşmesi açısından önemli bir tarihsel kırılmaya da karşılık gelmektedir.

Esasen Adalet Kalkınma Partisi ve Erdoğan'ın iktidara gelişi, muhafazakâr demokratların sistemle kaynaşmasına ve hatta sistemi yani merkez siyaseti değiştirip dönüştürerek ileriye taşımaya da fırsat oluşturmuştur. Nitekim "...milli görüş gömleğini çıkarttık" söylemi, Erdoğan'ın ilk yılları açısından liberal, özgürlükçü, merkez sağ seçmene hitap eden ve demokrat bir dil kurmaya çalışan bir lider profili çizmek istemesinden kaynaklanmıştır (Erdoğan, 2007a).

Ayrıca ilgili durum salt bir söylem değişikliği değil, aynı zamanda bir yöntem değişikliğidir. Erdoğan, partinin kuruluşunu daha çok liberal değerler üzerine kurguladığını beyan ederken toplumun geniş kesiminden ve özellikle de merkez sağ seçmene söylemsel olarak yakın bir dil geliştirmiştir.

Erdoğan söyleminin ilk yılları incelenecek olunursa, kendisinin ve partisinin siyaset ve söylemi, 2007 Cumhurbaşkanlığı Seçimi Krizi ile bir teste tabi olmuştur. Siyaseten özgürleştirici söylemin özgüveniyle kendi adayını bürokratik ve kurumsal hegemonyaya karşı ısrarlı bir biçimde savunan Erdoğan, ilgili vakada "...sine-i millete dönmek istiyoruz." söylemi ve pratik hayatta erken seçim kararı almasıyla Türkiye siyasetinde oldukça alışıldık siyasi bir krizi, alışılmadık bir özgüven, söylem ve eylem ile çözmeyi başarmıştır. "...çare millete dönmek", "...millet en doğru kararı verecektir" ve "...milli iradenin üzerinde bir güç tanımıyoruz" gibi çeşitli ifadelerin ilgili dönemden itibaren söylemselleştirildiği düşünüldüğünde 2007 Cumhurbaşkanlığı Krizi'nin önemli bir kırılma olduğu söylenebilir (Erdoğan, 2007b).

İlgili söylemlerin vatandaşın hafızasında kaldığı ve Erdoğan'ı bilişsel ve psikolojik olarak "halkçı" bir lider olarak kodladığı değerlendirilmesi yapılabilir. Dolayısıyla Erdoğan'ı popüler hale getiren ve halkçı kodlarla ortaya koyan, onun bizatihi söylemi ve söylemindeki dönüşümdür. Diğer bir ifadeyle seçmen, Erdoğan'ın söylem stratejisini psikolojik olarak ve duygusal yoğunluklarla kendisinin önemsendiği ve devlet kademeleri tarafından dikkate alındığı bir siyasal yöntem olarak görmüştür. Söylemin eylemle uyumlu halinin dönüştürücü siyasete etkisi açısından böyle bir analizde bulunmak yanlış olmaz.

İlgili dönemde e-muhtıra gibi bürokratik-askeri engellemeler, siyaset psikolojisi açısından mağdur olan sivil siyaset algısına neden olduğundan eleştirel söylem açısından da kendisini devamlı surette üreten bir söyleme dönüşecektir: “Neredeyse bilinmedik hiçbir mesele yok ama bugün, dün olmayan bir şey var. O da çözüm iradesidir, cesarettir, kararlılıktır, statükoyu değil değişimi esas alan bir yönetim anlayışıdır.” (Erdoğan, 2010).

Ayrıca eylem ile söylem arasındaki uyum, seçmene Erdoğan ve AK Parti’ye empati ve samimiyet gibi duyguları propagandalaştıran ve psikolojik olgular açısından üstünlük, siyaseten meşruluk kazandıran bir olgu olmuştur. 2007 Genel Seçimleri’nden sonraki balkon konuşmasında “milli irade” kavramıyla seçim boyunca propaganda olarak da kullanılan demokrasiye sahip çıktığı iddiası yinelenmiştir:

“...Milli irade hür ve şeffaf bir ortamda sandıklara yansımıştır. Vatandaşlarımızın huzur ve güven içinde demokratik tercihlerini ortaya koymasından büyük memnuniyet duyduğumu ifade etmek istiyorum. Demokrasimiz önemli bir sınavını, dünyaya örnek olacak şekilde başarıyla vermiş, ulaştığı olgunluk seviyesini tüm dünyaya göstermiştir...” (Erdoğan, 2007a).

İlgili söylemde milli irade kavramıyla sandık ile demokrasi kavramları psikolojik olarak bir bütün kabul edilmiş, söylemleştirilerek halk desteği aranmıştır. Anılan durum, sosyal psikoloji ve siyaset psikolojisi açısından ise Erdoğan söylemlerinin kolektif gururu artıran dönüştürücü lider olgusunu örneklemiştir. 2007 seçimleri sonrası Erdoğan, siyasi hayatının devamında “milli irade” söylemini bayraklaştırmış ve psikolojik bir sembol haline dönüştürmüştür. Konuşma esnasında kitle tarafından atılan “kıskanalar çatlasın” sloganlarına karşın Erdoğan söylemi dikkat çekicidir: “...Kardeşlerim, çatlamasın. Onları da kucaklayacağız, onları da aramıza alacağız.”, “Bize oy verenlerin de vermeyenlerin de yaşam tarzını, inanç değerlerini onurumuz, namusumuz, şerefimiz olarak göreceğimizden hiç kimsenin ama hiç kimsenin kuşkusu, şüphesi tereddüdü olmasın. Daha mütevazı olmanın gayreti içinde olacağız. Tevazu bizim şiarımızdır. Bu millete efendi olmaya değil hizmetkâr olmaya devam edeceğiz. Bugün hesaplaşma değil helalleşme günüdür. Kalbini kırdığımız, üzdüğümüz kardeşlerimiz varsa başa şahsım, tüm arkadaşlarım adına helallik diliyorum...” (Erdoğan, 2011b).

Sonuç

Sonuç olarak, metin boyunca aktarılan söylem örnekleri Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın, eylem ile söylem arasındaki uyumu ve dönemselsel geçişi başarılı bir biçimde sağlayan, teorik olarak siyasal kültür ve siyasal iletişim yoluyla kitle psikolojisine hitap eden dönüştürücü dile sahip rasyonel ve güçlü bir siyasal stratejiyle kuruyor görünmektedir.

Yakın dönemde özellikle de 15 Temmuz Darbe Girişimi sırasındaki söylemsel örneğinden de anlaşıldığı üzere Erdoğan'ın lider olarak geliştirdiği dilin, siyasal kültürle, toplumla ve toplumun hemen tüm değerleriyle uyumlu olması ve liderlik tecrübesi, yaşanan travmatik süreçlerdeki tutumu, onun liderliğini perçinleyen olgulardır.

Erdoğan'ın kriz ve kaos anlarında dönüştürücü liderliği ve söylemi, kolektif kibir ve gurur olarak ifade edilen toplumsal özgüveni artırıcı bir role bürünmüştür. Ayrıca Erdoğan, geniş halk kitlelerin talep ve beklentilerini önemli ölçüde karşılamış ve mezkûr beklentiler dışında bir siyaset geliştirmemiş olduğundan söyleminin duygusal karşılık bulması da şaşırtıcı olmamalıdır.

Toplumun en az yarısının Erdoğan liderliğine olan ve uzun yıllar süren teveccühü, salt iktisadi ve maddi dinamiklerin ötesinde toplumsal psikolojinin ilgi alanına giren duygularla ve liderin ilgili güveni karşılayan tecrübesiyle açıklanabilir.

Değişim ve dönüşümün şifreleri, toplumsal beklentilerin ve toplum psikolojisine dokunan sorunları söylem ve eylem uyumu çerçevesinde çözme kapasitesi ve ehliyetiyle doğrudan ilgili görünmektedir.

Erdoğan, kendisinden önceki merkez sağ siyasetçilerden farklılaşarak vesayete karşı halkçı söylemi bayraklaştırmış ve yukarıda sayılan tüm kolektif travmalarda topluma eylemsel ve söylemsel açıdan liderlik yapmıştır.

Kaynakça

Abayhan, Y. (2016). Sosyal Psikoloji Perspektifinden İnsan Doğası ve Liberalizm. *Liberal Düşünce Dergisi*(81), 39-46.

Akdağ, M. (2018). “Yakın Çalışma Arkadaşlarının İzlenimleriyle Geçmiş Merkez Sağ Liderleriyle Recep Tayyip Erdoğan’ın Siyasi Liderlik Pratiğinin Karşılaştırılması”, *Political Communication in Theory and Practice: Non-Western Approaches*, PICS2018, 12-13 October 2018, Aydın, ISBN: 978-975-8254-77-4, 249-274.

Aktürk, Ş. (2018). “AK Parti ve Türkiye’nin Sivil Haklar Hareketi: Dindar Muhafazakârlığa ve Etnik Kimliklere Yönelik Siyasi Tecridin Kaldırılması”, içinde Miş Nebi ve Arslan Ali (Eds.), *Ak Parti’nin 15 Yılı: Siyaset*, Seta Yayınları, İstanbul, 297-314.

Baykal, Ö. ve Çaha, Ö. (2021). Milli Görüş Hareketi ve Sivil Toplum, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Cilt:17, Sayı: 60: 138-163.

Çaha, Ö, ve Guida, M. (2011). Türkiye’de Partilerin Oy Toplama Stratejisi ve Seçmen Davranışına Etkisi: 2009 Yerel Seçimleri İstanbul Örneği1. *Üç Aylık Dergi* Yıl 16, Sayı 61-62, Kış-Bahar 2011, 167.

Çaha, Ö. ve Toprak M. (2002). “Siyasal Parti Üyelerinde Siyasal Katılım Düzeyi: Kırıkkale Örneği”, *İçinde Seçmen Davranışı ve Siyasal Partiler* , İstanbul: Gendas Yayınları.44-115.

Çarkoğlu, A. (2018). Ak Parti Seçmen Tabanının Değişimi (2002- 2015), içinde Miş Nebi ve Arslan Ali (Eds.), *Ak Parti’nin 15 Yılı: Siyaset*, Seta Yayınları, İstanbul, 115-126.

Dahl, R. (2015). *Demokrasi Üzerine*, Çeviren: Betül Kadioğlu, Phoenix Yayınları, Ankara.

Duman, M. ve Kasımoğlu, M. (2023). “Küresel Liderlik Ve Paradigma Geliştirme: Recep Tayyip Erdoğan Modeli”. *Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi* , 4 (1) , 105-138 .

Erdoğan, M. (1993). *Liberal Toplum Liberal Siyaset*, Siyasal Kitabevi, Ankara.

Erdoğan, Recep Tayyip (1997). “Erdoğan, “Göreve geldiğimiz günlerde medya bizimle dalga geçiyordu. ‘Tayyip’in işi Allah'a kaldı' diye. Göreve geldiğimizde İstanbul'a günde 500 bin metreküp su veriliyordu. Bugün 1 milyon 600 bin metreküp su veriliyor. Dün akşamki ölçümler

itibariyle bugün 610 milyon metreküp suyumuz var. Sessiz yığınların sesi, İstanbulluların hizmetkârı, kimsesizlerin ‘kimi'yim’,

<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/erdogan-sessiz-yiginlarin-sesiyim-39278715>,

Hürriyet Gazetesi İnternet Sitesi, Erişim Tarihi: 16.03.2024.

Erdoğan, Recep Tayyip (2001). “Partide asla bir lider diktatöryası oluşmayacaktır.”,

<https://www.milliyet.com.tr/gundem/tayyip-erdogan-partide-asla-bir-lider-diktatryasi-olusmayacaktır-379173>,

Milliyet Gazetesi İnternet Sitesi, Erişim Tarihi: 18.09.2022.

Erdoğan, Recep Tayyip (2002a). “Erdoğan: Liderlik sultasına son vereceğiz.”,

<http://arsiv.ntv.com.tr/news/135322.asp#BODY>,

Ntv Haber İnternet Sitesi, Erişim Tarihi: 11.03.2023.

Göka, E. (2012). Psikoloji ve Siyaset Arasında, Yarın Yayınları, İstanbul.

İlhan, R. ve Çevik, A. (2003). “Önyargıların Psikolojisi: Psikodinamik Bir Gözden Geçirme”, Nesne Psikoloji Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, 52-67.

Karpat, K. (2001). Ortadoğu’da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk, İmge Kitabevi, Ankara.

Karpat, K. (2009). Osmanlı’dan Günümüze Elitler ve Din, Timaş Yayınları, İstanbul.

Karpat, K. (2010). Türk Demokrasi Tarihi, Timaş Yayınları, İstanbul. Kayaoğlu, A. G. (2003). “Kitlenin Psikolojisi ya da Sosyal Psikolojinin

Kitlesi: Kitlede Yeni Bir Anlayışa Doğru”, Kurgu Dergisi, Sayı:20, 205-218.

Keyman, E. F. (2014). AK Parti: Egemen Parti ve Yeni Türkiye. İletişim ve Diplomasi, (3), 143-151.

Miş, N. ve Aslan, A. (2014). Erdoğan Siyaseti ve Kurucu Cumhurbaşkanlığı Misyonu, SETA.

Söğütlü, İ. (2008). “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Türkiye’de Modernleşme: Kırılmalar Ve Süreklilikler”, Muhafazakâr Düşünce Dergisi, Yıl: 5. Sayı: 18: 33-54.

Şah, U. (2020). “Eleştirel Söylem Analizi: Temel Yaklaşımlar”, Kültür Araştırmaları Dergisi, 2020, Sayı: 7, 210-231.

Şahin, S. (2021) “Türkiye’de İslamcılığın Serencamı”, içinde Alim Yılmaz ve İkrâm Bağcı (Eds.), Teoriden Pratiğe Türkiye Siyaseti, Liberte Yayınları, Ankara, 159-183.

Şerif, M. (1985). Sosyal Kuralların Psikolojisi, Çeviren: İsmail Sandıkçioğlu, Alan Yayıncılık, İstanbul.

Volkan, V. (1993). Politik Psikoloji, Çevirenler: Birsen Ceyhun ve Abdulkadir Çevik, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara.

Yayla, A. (2014). Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler, Adres Yayınları, Ankara.